

Adózói magatartás, mint a versenyképesség egyik faktora

A területi versenyképességet befolyásoló tényezőket évek óta sok szerző vizsgálja. A kutatások eredményei több fontos faktort is meghatároznak különböző szempontok szerint. Az elemzések egyik vetülete az, hogy az adózásnak kiemelkedő szerepe van. A hatás mértéke egyértelműen függ attól, hogy milyen az egyes területi egységek adómorálja. Jelen tanulmányban az ÁFA-rés nemzetközi elemzése kapcsán bemutatásra kerül az egyes országok versenyképessége. Igazolásra kerül az is, hogy az ÁFA-rés, a jólét és iskolázottság között szoros összefüggés mutatkozik, így regionális ÁFA-rés adatok hiányában is lehet következtetni hazánk regionális szintű adózói magatartására. A kutatás arra fókuszál, hogy az Európai Unió Bizottsága által közzétett adatok alapján ökonometriai módszerrel is alátámassza az adózói magatartásra befolyással bíró legfontosabb tényezőket.

A 20. század végétől a területi egységek versenyképességének mérése egyre inkább előtérbe került. Ennek oka a kontinensek és az országok közötti kapcsolatokban bekövetkezett nagymértékű változások. A globalizáció egyúttal globális versenyt jelent, és a versenyben résztvevő országok sikerességét a versenyképesség írja le.

A versenyképességi szemlélet az elmúlt évtizedekben különösen elterjedt és a kohéziós politika is a régiók versenyképességének javítását tűzte ki célul. A versenyképesség tulajdonképpen a Maastrichti Szerződés (1992) óta kulcsfogalomként vált az Európai Unióban.

A versenyképesség fogalma

A versenyképesség a területi kutatásokban is központi fogalomként vált annak ellenére, hogy nagyon nehezen meghatározható definícióról van szó. Valójában a versenyképesség olyan pozíciószerezést jelent, amely jövedelmezőség és piaci részesedés növekedést, valamint üzleti versenyben való sikerességet takar (Horváth, 2001). Több szakmai vitát követően az OECD három szempontra (gyakorlatias, tökefejlesztési és környezeti) támaszkodva alkotta meg a versenyképesség általános fogalmát: „A vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas tényezőjövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint létrehozására egy fenntartható bázison, miközben a nemzetközi versenynek tartósan ki vannak téve” (OECD, 1997). A versenyképesség ezen értelmezése nemzetek feletti régiókra is kiterjeszhető. A kiterjesztett fogalom a foglalkoztatottsági és a jövedelmi szintekre helyezi a hangsúlyt, amelyek alapján az a területi egység mondható versenyképesnek, amely magas foglalkoztatottsági és jövedelmi szinttel rendelkezik.

Gazdaságpolitikai értelemben az egyes vállalatok, ipari ágazatok versenyképességét értik versenyképesség alatt, azonban a releváns szakirodalom többféle megközelítési módot is használ a versenyképesség leírására. A keresleti és kínálati oldal versenyképességének vizsgálatára irányuló metodika szerint a keresleti (piaci) oldalon a hasonló és magas fejlettségű gazdaságok közötti kereskedelem kibontakozásának van nagy jelentősége, míg a kínálati (termelési) oldalon a nyereség illetve a piaci részesedés növelését segítő minél alacsonyabb fajlagos költségek állnak (Török, 1996). A másik elmélet a nemzetek, ágazatok és vállalatok abszolút, illetve komparatív előnyeiből indul ki.

Közgazdasági értelemben a versenyképesség az endogén gazdasági növekedést és annak meghatározó tényezőit jelenti globális verseny feltételei között, három fő területen (Dunford et al, 2001):

A munkavállalók versenye a munkahelyekért.

A vállalatok versenye az erőforrásokért, a piaci részesedésért és a profitért.

A területi egységek versenye alatt a városok, régiók és országok közötti verseny értendő, amelynek célja a lakosság jólétének az életszínvonalának emelése (Siebert, 2000; Molnár-Molnárné Barna, 2019).

A fentiek alapján azt mondhatjuk, hogy a versenyképesség legfontosabb három eleme a piaci versenyben történő helytállás, valamint a relatíve magas jövedelmi és foglalkoztatottsági szint létrehozására való képesség. Mindeközben a versenyképesség hordozói (vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek, nemzetek feletti régiók) a nemzetközi (globális) versenynek vannak kitéve (Molnár-M. Barna, 2018; Péter et al, 2015).

A területi versenyképesség és mérése

Az Európai Unió a régiók versenyképességének javítását tartja a kohézió leghatékonyabb eszközként. A fogalom tisztázása közel húsz évig tartott, amely időszak alatt szakmai megközelítésben legfőképpen arról folyt a vita, hogy az országok, illetve a régiók tekintetében egyáltalán lehet-e értelmezni a területi versenyt, és ha igen, akkor azt milyen módon lehet jellemezni (Silli-Zakar, 2003).

Az 1993. évi Delors-jelentés (Fehér Könyv) leszövegi, hogy *egy régió vagy ország akkor lesz tartósan versenyképes, ha magas gazdasági növekedés mellett elegendő munkahelyet tud biztosítani* (CEC, 1993). Mindebből az látszik, hogy a regionális versenyképesség tulajdonképpen a nemzeti szintű versenyképességi fogalom leképezése regionális szintre. A régióknak ez a képessége teszi lehetővé a magas és növekvő életszínvonal, foglalkoztatási és jövedelmi szint kialakulását az éles régiók között és a világszintű versenyben. A regionális versenyképesség legfontosabb faktorainak a gazdasági növekedést, az infrastruktúrát, a humán erőforrások fejlettségét, az erős tökevonzó képességet, a kutatás és fejlesztés magas színvonalát, a KKV-k növekvő szerepét, a munkahelyteremtés intenzitását, a

domináns iparágak fejlesztéséhez szükséges személyi és tárgyi erőforrások meglétét, valamint a tudás és az innovációs képesség folyamatos növekedését tekintjük.

Az egy lakosra jutó GDP-vel nemcsak a régiókban keletkező jövedelmek nagyságát mérjük, hanem ezen keresztül fejezzük ki a régiók versenyképességét is. A Lengyel-féle fogalomban meghatározott két fő kategória (jövedelem, foglalkoztatottság) között kimutatható egy olyan kapcsolat, amely alapján az egy főre jutó GDP az alábbi három részre bontható fel (triadikus felbontás) (Lengyel, 2003):

$$\frac{\text{GDP}}{\text{lakónépesség}} = \frac{\text{GDP}}{\text{foglalkoztatottak}} \cdot \frac{\text{foglalkoztatottak}}{\text{munkaképes koriak}} \cdot \frac{\text{munkaképes koriak}}{\text{lakónépesség}}$$

Az egy főre jutó GDP napjainkban a leginkább elfogadott gazdasági jelzőszám és alkalmas a fejlettség jellemzésére, amely magyarázza a területi kutatásokban történő alkalmazását is. A mutatószám fontosságát jelzi az is, hogy az Európai Unió regionális politikája az egyes tagállamok GDP alapján meghatározott fejlettségéhez igazodik (1. táblázat).

1. táblázat: A régiók fejlettségi szintjének besorolása a GDP %-ában, 2014 és 2020 között¹

Régiók fejlettsége	GDP mértéke
kevésbé fejlett régiók	<EU átlag 75%-a
átmeneti régiók	EU átlag 75-90%-a
fejlettebb régiók	>EU átlag 90%-a

Forrás: *Regional Policy, 2014.*

A regionális versenyképesség módszere gyakorlatilag bármely NUTS szintű területi egységek között mérhető. A továbbiakban a szerzők a területi versenyképesség mérőszámának az egy főre jutó GDP-t tekintik.²

Az adórendszer, mint a versenyképesség egyik faktora

Az Állami Számvevőszék által folytatott kutatások a versenyképesség javításának legfontosabb tényezőit öt csoportra osztják:

- államháztartás helyzete
- adózás

- oktatás
- kutatásfejlesztés
- politikai-kormányzati tevékenység
(Vörös, 2011).

Az adóztatás és adózás számos területen keresztül hat a versenyképességre, illetve annak elemének alakulására. Az adózás oldaláról megközelítve a versenyképesség kapcsán először azt kell tisztázni, hogy az adott országra jellemző adózási klíma összességében véve hogyan támogatja vagy gátolja a nemzetgazdaság versenyképességének növekedését. Természetesen ezt az összetett és indirekt kapcsolatot nem lehet csupán az általános adóterhek és adókulcsok alakulásával magyarázni. Vörös (2011) vizsgálatában kétséget kizáróan igazolta, hogy az EU tagállamok közül a legalacsonyabb adóterheléssel rendelkező országok nem feltétlenül bizonyulnak a legversenyképesebbnek, ugyanakkor a versenyképességi rangsorban előkelő helyen szereplő nemzetgazdaságok adóterhelése valójában igen magas is lehet bizonyos országokban, ezért az adóterhelés és gazdasági versenyképesség alapján képezhető országcsoportok halmazai közel sincsenek tökéletes átfedésben egymással. Ennek minden bizonnyal az lehet az oka, hogy a versenyképességet meghatározó tényezőknek nem csak együttvéve és globálisan, hanem önmagukban is versenyképeseknek kell lenniük. Ez az adózás és adóztatás szempontjából azt jelenti, hogy a teljes adórendszer és annak minden alkotóeleme, így az adónemek, az általános és kedvezményes adókulcsok, az adóigazgatási eljárás és nem utolsósorban az adózási szakterületen érdekelt szakemberek naprakész, magabiztos tudása alapkövetelmény a versenyképesség és ezen belül is az (adó) versenyképesség növeléséhez.

Az adóigazgatás és rajta keresztül az adóhatóságok létfontosságú szerepet játszanak az egyes országok társadalmi-gazdasági kohéziójának biztosításában, a nemzetgazdaság versenyképességének növelésében, emiatt fontos kérdés, hogy miként fogják kezelni a globalizált környezetben és a világban bekövetkező változásokat, ahol az adóinfrastruktúrák fejlődése az elmúlt néhány évben, különösen a digitalizációnak köszönhetően minden eddiginél több változást generált. A társadalom és gazdaság egésze számára fontos kérdéskörrel van szó, mivel az összes szereplő

alapvetően a tisztességes, hatékony és fenntartható adóinfrastruktúra létrehozásában érdekelt. A külső és belső körülményeknek köszönhetően az intenzíven változó hazai, valamint nemzetközi gazdasági és adózási környezetben a nemzeti adóhatóságok legfontosabb célkitűzése, hogy a kijelölt adóztatási célok a jogalkotó által megfogalmazott kereteken belül ésszerű és hatékony erőforrás-felhasználás mellett a legoptimálisabban teljesülhessenek. Az adóztatás hatékonysága leginkább a gazdaság általános állapotától, a társadalom adózással kapcsolatos együttműködő készségétől, valamint a vállalkozások és háztartások adófizetési hajlandóságától függ első sorban. A nemzeti adóhivatalok az elmúlt évtized technológiai vívmányai és a 2008-as pénzügyi-gazdasági világválság következtében megváltozott viszonyok miatt azonban új típusú kihívásokkal találták szemben magukat. Az közelmúltban az Európai Unió adópolitikájának - és általában véve a tagállamok nemzeti adóhivatalainak - egyik központi feladatává a káros adókijátszás, adókikerülés, valamint a legalább ennyire ártalmas agresszív adótervezés és adóverseny elleni harc vált. Könnyen belátható, hogy szintisztán adminisztratív eszközökkel és az adóhivatali erő demonstrálásával önmagában nem lehet az adózói közönséget a jogalkotó szempontjából makulátlan adózói morál felé terelgetni, majd ezen keresztül a szürke és fekete gazdaságot hatékonyan visszaszorítani. Belátható, hogy a monstre hivatali fellépés az eredeti szándékot egy pont után ellehetetlenítve a vállalkozói kedvre, az adóbevételek alakulására, majd áttételenen versenyképességre és a nemzetgazdaságra is negatívan hatva erősen kontraproduktívvá válhat. Nemzetközi példák igazolják, hogy sikeresebb lehet egy olyan adópolitika, ahol a gazdaság fehéritése első sorban az adózók támogatásán és a helyes adómagatartás megtalálásának ösztönzésén alapul, mellőzve a büntető és az adókikerülés ismétlését agresszívan megtorló gyakorlatokat. Az elmúlt évek adóhivatali ellenőrzéseinek egyik legfontosabb tanulsága, hogy a vizsgálatok során feltárt adózói hibák túlnyomó része az úgynevezett véletlen hiba kapcsán és nem pedig tudatos és opportunista döntés, azaz szándékos adókikerülés vagy adórövidítés következményeként fordul elő.

A különböző adónemekből befolyt adók nagysága hatással van az ország gazdasági versenyképességére, így ezen keresztül szükségszerűen hatással kell, hogy legyen a területi versenyképességre. A versenyképességet olyan adórendszer tudja erősíteni, amely a gazdaság kifehéredését és a befektetések növekedését szolgálja (*vdsz.hu*). *Herich (2018)* szerint a jó adórendszer egyszerű, semleges, igazságos, konzisztens, stabil és jól kiszámítható:

- *egyszerű*, mert könnyedén áttekinthető, értelmezhető, bevezetése olcsó;
- *semleges*, mert nem befolyásolja a gazdaság működését, a vállalkozások és magánszemélyek, általában véve a gazdálkodó szervezetek gazdasági jellegű döntéseit;
- *igazságos*, mert a megkülönböztetés az adózói teherviselő-képességen alapszik és ennek megfelelően adóztat;
- *konzisztens*, mert hasonlít a nemzetközi partnerek adórendszerével;
- *stabil és kiszámítható*, mert csak ritkán változik, illetve ha változik, akkor az adózói közönség számára jól követhető a változás iránya és dinamikája.

Ugyanakkor feltétlenül meg kell jegyezni, hogy az adózás területén legalább ennyire fontos a hatékony működés megvalósulása, az egyértelműség, a rugalmasság és a költséghatékonyság érvényesülése.

Az adók alapvetően négy funkciót töltenek be. Forrást, azaz fedezetet biztosítanak a közjavak előállításához, arányosítási hatásukkal lényegében mérséklik a jövedelmi egyenlőtlenségeket, valamint segítenek a gazdasági ciklusok kontrollálásában, egyben befolyásoló szereppel bírnak a gazdaság folyamataira (*Samuelson-Nordhaus, 1985*). Számos nemzetközi példával (Svédország, Dánia, Finnország) egyezően a magyar adóhivatal az elmúlt évek gyakorlati tapasztalataiból kiindulva prioritásként kezeli azt a tájékoztató tevékenységet, amely által az adófizetőkkel megértetik és elfogadtatják az adófizetés szükségességét és pozitív társadalmi hatásait. E tevékenység során a cél az, hogy az adózó önkéntesen mozduljon el az adózási szempontból „*megfelelni akarás*” irányába, ennek pedig talán leghatékonyabb eszköze a közvetlen kapcsolat, valamint *Job és Reinhardt (2003)*, *Tyler (2001)* és *Wenzel (2006)* szerint a *bizalom* kialakítása az adóhatóság és adófizetők között. Az adózói közönség jelentős

része a technológia adta lehetőségekkel élve mára jól ismeri a jogait és azok, akik ténylegesen megkapják az egyébként elvárható tisztességes bánásmódot és méltányos eljárást a hivatali szervek és hivatalnokok részéről, azok természetesen inkább hajlandók megfelelni mind az általános hatósági elvárásoknak, mind a személyes kapcsolat során és a konkrét ügyek kapcsán egyaránt.

Jól működnek azok az adóhatósági stratégiák, amelyek az állammal való adózói azonosulást és az adófizetők közé tartozást állítják a középpontba (*Wenzel, 2002*). Egyéni szinten a kölcsönös elfogadás és megértés javítja az adózási hajlandóságot (*Job és Reinhardt, 2003; Tyler, 2001; Wenzel, 2006*). Az adóhatóságokkal való egyéni együttműködés sikeresebbé válik a személyes kontaktus kialakításával, ami hosszú távon szintén javítja az adózói megfelelést (*Wenzel, 2002*). Mindezek azt eredményezik, hogy az egyének nagyobb valószínűséggel tesznek eleget adófizetési kötelezettségeiknek, ha tudják, mások is tisztességes adófizetők, valamint ismerik az állami adóbevételek felhasználásának mikéntjét és célját a közösség javára (*Feld et al, 2007*). A szándékos adóelkerülés túlmutat a közgazdaságtan hagyományos vizsgálati körén, számos gazdaságpszichológiai és gazdaságpszichológiai tényezőt lehetőséges a jelenség kapcsán azonosítani (*Papanek, 2003*). Egyes kutatók úgy értékelik, hogy az adómorál javításában a legmegfelelőbb eszköz az ellenőrzések szigorítása, ezek gyakoriságának növelése és adóbírságok kiszabása, más tanulmányok ugyanakkor arról számolnak be, hogy az adóhatósági szigor emelkedése épp ellentétes hatást gyakorol az adózói magatartásra, mint az kívánatos lenne (*Fischer - Wartick - Mark, 1992; Andreoni - Feinstein, 1998*).

Az adózói morál egyik leglényegesebb befolyásoló tényezője az adózási rendszer és az adózási mechanizmus ismerete. Az adójog meglehetősen összetett és bonyolult, számos egyedi adózási kifejezés nehezíti a megértését (*McKerchar, 2001*). Vizsgálataiban *Lewis (1982)* arra jutott, hogy a *brit adójog megértéséhez és az abban történő megfelelő eligazodáshoz legalább 13 éves oktatásban való részvétellel van szükség*. Így nem meglepő módon az adózói közönség jelentős hányada nem érti, vagy csak részben érti az adótörvényeket, ugyanakkor érzékeli a szubjektív adózási tudás gyenge megítélését (*Schmölders, 1960; Roberts et*

al., 1994), valamint az adózási kérdésekben való tájékozatlanságát, ami végül jelentős bizonytalanságot és nem utolsó sorban bizalmatlanságot eredményez az adóügyeiben (Sakurai - Braithwaite, 2003; Niemirovski et al., 2002).

Niemirovski és kutatócsoportja (2002) hasonló eredményekre jutott: úgy mérték, hogy az adótörvények nem ismerete adózói bizalmatlansághoz vezet és negatív hozzáállást idéz elő, ezzel szemben az adóügyegekben való jó tájékozottság korrelál az adózással kapcsolatos pozitív magatartással. A társadalom szempontjából mind az adóelkerülés mind az adókijátszás negatív következményekkel járnak, ugyanakkor az egyén, mint adózó már másképp értékeli ezeket a cselekményeket.

A témával foglalkozó szerzők szerint (lásd például Braithwaite, 2003; Kirchler, 2007. munkáit) a szándékos adóelkerülés vagy adórövidítés motiváló tényezői tekintetében általában a társadalmi normák kedvezőtlen irányú változása, a közösségi és egyéni érdekek alapvető és hangsúlyos ütközése, valamint a társadalom többi tagjának előnytelen adómorálja, ezen belül is kiemelten az adócsalás helytelen erkölcsi megítélése áll a háttérben. Számos adózó erősen alulmotivált a helyes adózói magatartás megtalálásában (és megtartásában), tekintettel arra, hogy rossz vagy legalábbis nem pontos információi állnak rendelkezésére az általa befizetett adó felhasználásának céljáról és helyéről. Az adózó gyakorta egyáltalán nincs tisztában azzal, hogy az adófizetők által a központi költségvetésbe (vagy helyi adók esetében a helyi önkormányzat költségvetésébe) befizetett adó valójában mire is kerül elköltésre. Egyszerű gondolatkísérlettel hamar belátható, hogy az adózó számára így előbb vagy utóbb megkérdőjeleződik az adózás szükségessége és a rendszer működésének létjogosultsága, ami tulajdonképpen egy rosszul észlelt igazságtalanságra és erős alulinformáltságra alapozódik.

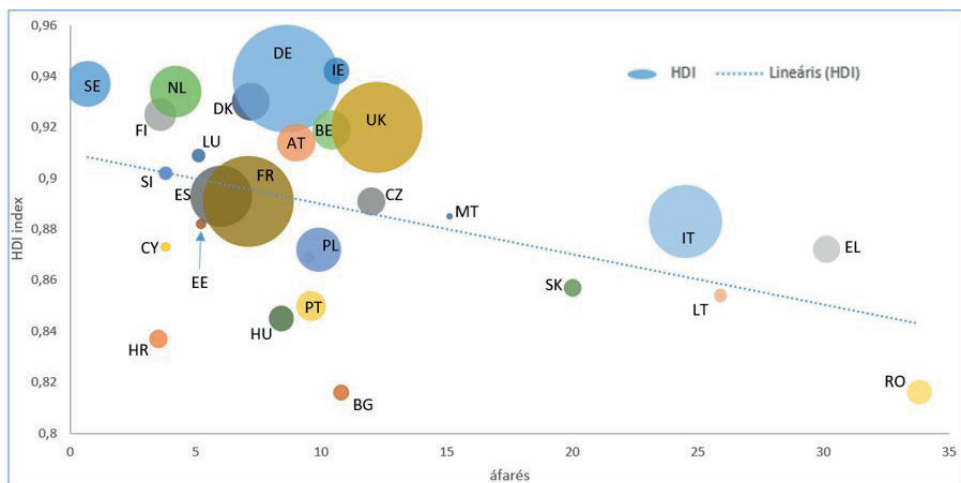
A potenciálisan beszedhető és ténylegesen beszedett forgalmi adó

Az ÁFA-rés a becsült adóalap alapján elvben beszedhető és ténylegesen beszedett általános forgalmi adó százalékos arányát fejezi ki. Az Európai Unió tagállamai hozzáadott érték

adó (HÉA) különbözetének alakulására adott becslések alapvetően a tagállamok között jelen levő különbségeket mutatják meg főként az adókikerülés, a hivatalos szervek adóbeszedése, azaz az adóigazgatás hatékonysága, valamint a vállalati fizetési képesség és csődök vonatkozásában. Áttételesen ugyan, de az ÁFA-rés alakulása egyfajta jelzést is ad tehát az adóhatóságok teljesítményéről, ugyanakkor nem szabad önmagában értelmezni és elszigetelt módon vizsgálni annak alakulását, tekintettel arra, hogy a nemzetgazdaság egyedi jellemzői, fejlődésének alakulása, esetleges gazdasági krízisek és számos más tényező is hatást gyakorolhat a forgalmi adó rész alakulására.

Az EU 28 tagállamok átlagos ÁFA-rése 9,2% volt 2018-ban, ez 1,7 százalékpontos újabb átlagos javulás az előző évi adatokhoz képest, ami szépen beleilleszkedik a korábbi évek trendjébe. A tagállamok vonatkozásában azonban meglehetősen nagy a szórás az ÁFA-rés alakulása tekintetében. Svédország esetében az adatok 0,7 százalékos arányt mutatnak a potenciálisan beszedhető általános forgalmi adó és a ténylegesen beszedett ÁFA vonatkozásában, ami nemzetgazdasági szinten – főként annak méretének köszönhetően – tulajdonképpen abszolút és relatív értelemben is elhanyagolható mértékűnek számít (306 millió euró). A svéd példa azt mutatja, hogy az ország esetében a potenciálisan beszedhető és ténylegesen beszedett általános forgalmi adó közel megegyezik, azaz az adóalanyok hiánytalanul bevallják és maradéktalanul megfizetik a költségvetés részére az áfát, az adózói morál abszolút közel áll a tökéleteshez és az adózók az adó nem tekintetében teljes mértékig jogkövetőnek bizonyulnak (feltételezve, hogy a hivatalos szervek statisztikai adatgyűjtése pontos és megbízható). Ugyanebben az időszakra vonatkoztatva Románia (33,8%), Görögország (30,1%), Litvánia (25,9%), Olaszország (24,5%) és Szlovákia (20%) ÁFA-rése a tagállamok közül a legmagasabb. Súlyosbítja a helyzet megítélését, hogy Románia, Litvánia és Olaszország esetében ez az arány az előző időszakhoz képest nem mutat javulást, ugyanakkor a többi tagállam tekintetében alapvetően trendszerűen csökken az ÁFA-rés az elmúlt hét év tekintetében. Az 1. számú ábra az ÁFA-rés és a születéskor várható élettartam, az

**1. számú ábra: Az ÁFA-rés (%) és HDI-index alakulása az EU 28 tagállamában (2018).
(buborékok mérete = ténylegesen beszedett ÁFA)**

Forrás: Európai Bizottság adatai alapján saját szerkesztésű ábra

iskolázottság és az életszínvonal mutatói alapján képzett humán fejlettségi mutató (HDI-index) alakulását mutatja 2018-ra vonatkozóan a 28 EU-s tagállam esetében.

A nagymértékben eltérő (pozitív és negatív irányú) értékeknek valószínűsíthetően az az oka, hogy az adott országban a jövedelmi helyzeten és iskolázottságon kívül más tényezők is (pl. alacsony hatósági ellenőrzési kockázat, elhanyagolható jogkövetkezmények, történelmi beidegződések, stb.) jelentős befolyásoló szereppel bírnak az elvben beszedhető és ténylegesen beszedett forgalmi adó alakulására.

Olaszország HDI-indexe az erős középmezőnyben helyezkedik el, ugyanakkor ÁFA-rése rendkívül magas, 24 százalékpont feletti, azaz a viszonylag magas humán fejlettségi mutatóval rendelkező országban az adózók az általános forgalmi adó közel negyedét nem fizetik meg a költségvetés számára. Hasonló helyzetet lehet azonosítani Románia, Litvánia és Szlovákia vonatkozásában, azonban a kapott eredmények alapján azonosító néhány ellenpélda is: Ciprus, Horvátország esetében a HDI index szintén a középmezőnyben található, azonban az ÁFA-rés mértéke szinte elhanyagolható, azaz az adózók jogkövető magatartása és adómorálja kiemelkedő.

Magyarország helyzete rendkívül sokat javult abban a tekintetben, hogy 2013 óta, főként az online pénztárgépek bevezetésével, a számlaadat szolgáltatás kiterjesztésével, a közúti áru fuvarozás hatékonyabb ellenőrzésével a jogalkotó a gazdaság kifehéritésére tett törekvéseit nagyban erősítette. A Nemzeti Adó és Vámhivatal éves közlönye szerint (*NAV Bulletin, 2019*) a költségvetés számára a legnagyobb kárt régmúlta visszatekintve az áfarövidítésre specializálódott csoportok okozzák. Az összes folyamatban levő bűncselekmény csupán csak 10%-a köthető bűnelkövetői körökhöz, ugyanakkor az összes esetből adódó kárösszeg közel 80 százaléka ezen csoportok tevékenysége kapcsán keletkezik.

A szerző feltételezése szerint egy adott nemzetgazdaságban az ÁFA-rés alakulásának és az adózói közönség életszínvonalának, valamint oktatásban való részvételének (az iskolában eltöltött évek számának) alakulása között van kimutatható kapcsolat. Racionális gondolatmenet szerint az ÁFA be nem fizetésére (eltitkolására) annak az adózói közönségnek van nagyobb indíttatása, amely szerényebb jövedelmi szinten él, ezzel is remélve anyagi helyzetének javulását, vagyoni gyarapodását, vállalva az esetleges adóhatósági ellenőrzés kockázatát és az azzal járó jogkövetkezményeket. Valószínűsíthető a kapcsolat az is-

kolázottság (azaz az iskolában eltöltött évek száma) és az ÁFA-rés alakulása között is, tekintettel arra, hogy a gyengén vagy aluliskolázott adózó számára az adójogszabályokban való eligazodás nehézkes, különös tekintettel az ÁFA uniós és tagállami szabályozási kérdéseire

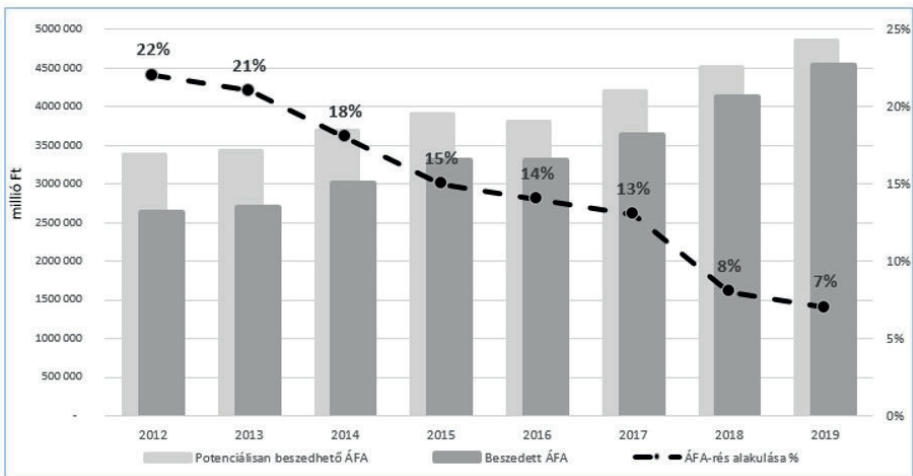
Vizsgálatomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a 28 uniós tagállam 2018-as évre vonatkozó ÁFA-rés alakulása és az adott tagállam Human Development Index (HDI) értékei között azonosítható-e kapcsolat.

Ökonometriai vizsgálat alapján a korrelációs együttható ($korr = -0,45$) közepes korrelációt, ténylegesen kimutatható kapcsolatot mutatott $p = 0,05$ szignifikancia szint mellett, amit úgy értelmezhetünk, hogy a 28 uniós tagállami mintán minél magasabb humán fejlettségi mutatóval rendelkezik az adott ország, annál alacsonyabb a potenciálisan beszedhető ÁFA és a ténylegesen beszedett ÁFA aránya, tehát a magasabb jövedelmi szinten élő és jól iskolázott adózók kevésbé hajlamosak az ÁFA eltitkolására és be nem fizetésére. Ugyanezen a mintán az öt legnagyobb és öt legkisebb ÁFA-réssel rendelkező tagállam vonatkozásában a korrelációs együttható $korr = -0,61$ ($p = 0,05$) értéket adott, ami még erősebb negatív

irányú kapcsolatot mutat a tagállami HDI és az ÁFA-rés tekintetben. Magyarország esetében a 2012 és 2019 évek között eltelt időszakban 15 százalékpontos csökkenés azonosítható az ÁFA-rés alakulásában (2. számú ábra), ami a 2012-es évtől szakaszonként bevezetett adópolitikai intézkedések következményeként a következő években tovább mérséklődhet.

Az Európai Unió előrejelzése szerint az ÁFA-rés 2020-ban az EU28 tagállamok tekintetében hosszú és csökkentő tendenciát mutató periódus után várhatóan 4,1%-kal növekszik az előző időszakhoz képest, reálértéken számítva meghaladja a 164 Mrd eurót (*ec.europa.eu, 2021*). Ezen túl a pandémia okozta gazdasági visszaesés, a fogyasztás csökkenése, a vállalati csődök és az adóalanyok fizetési képtelensége az uniós tagállamok ÁFA bevételeit is zsugorítja némiképp. Ezért különösen nagy figyelmet kell fordítaniuk a kormányoknak a megfelelő adózási környezet kialakítására és fenntartására, a nemzeti adórendszerek működésének javítására, a tagállami adóhatóságok hatékonyabb adóbeszedésére, ezáltal is elejét véve a szándékos és túlburjánzó adóelkerülésnek, áttételes módon a versenyképesség csökkenésének.

2. számú ábra: A potenciálisan beszedhető és ténylegesen beszedett ÁFA (ÁFA-rés) alakulása (millió Ft) és százalékos változása Magyarországon (2012-2019)

Forrás: Európai Bizottság adatai alapján saját szerkesztésű ábra

Egységes, kiforrott és mindenütt bevált stratégia az ÁFA-rés csökkentésére nem létezik, de talán nem is szükséges az erre vonatkozó átfogó és feszes keretrendszer megalkotása és annak gyakorlati alkalmazása. A tagállamoknak nemzeti szinten eltérő és egyedi stratégiák alkalmazásával az évente kieső forgalmiadó bevételek mérséklésére kell törekedniük, biztosítva a központi költségvetés bevételeinek növelését. Hazai példán keresztül jól érzékelhető, hogy viszonylag rövid távon is már lehetséges jogkövető magatartásra ösztönözni az adózói közönséget, amire a hivatalos szerveknek az adórendszerek modernizálását is előtérbe kell helyezni a versenyképesség növelése érdekében. Ehhez kiváló eszköz a digitalizáció, melynek előnyeit kiaknázva és az informatika fejlődését felhasználva kell a kínáló lehetőségek széles tárházát felsorakoztatni és a gyakorlatban jól működtetni.

Összegzés

Az elemzés alapját képező ÁFA-rés alakulását befolyásoló tényezők, a versenyképességet alakító elemek, a humán fejlettségi mutatók alakulása, illetve ezek egymásra gyakorolt hatása kiegészítve az egyes országok további egyedi jellemzőivel, mint például adott társadalomra jellemző, adózási hajlandóságot (adómorált) meghatározó pszichológiai és szociális tényezők a különféle ország, illetve régiós környezetben más és más eredményt adhatnak. Emiatt egységes recept nem létezik az ÁFA-rés csökkentésére, ezáltal is a versenyképesség növelésére, legfeljebb bevált eljárás technikákat, legjobb gyakorlatokat érdemes a tagállamoknak egymás példáján keresztül megfontoltan átvenniük, mindenekelőtt azonban törekedni kell arra, hogy a változás indukálta hatások ne rontsák az adózók együttműködési hajlandóságát.

A HDI magyarországi rangsora szerint a jólét a Közép-magyarországi régióban a legnagyobb. Nyugat-Dunántúl és Közép-Dunántúl a HDI szempontjából is fejlett régióknak számítanak, a rangsort pedig a Dél-alföldi, a Dél-dunántúli és az Észak-alföldi régió zárja. A korreláció-analízis eredménye szerint a magasabb jólét kisebb adórést feltételez. Ennek alapján a HDI hazai rangsora

is arra utal, hogy feltételezhetőleg az Észak-alföldi régióban a legnagyobb az adórés. Természetesen ezen feltételezés igazolására további kutatásokra van szükség, a szerző jövőbeni célja, hogy hard adatok segítségével, statisztikai elemzésekkel erre bizonyosságot leljen.

FEHÉR HELGA

Irodalomjegyzék

- ANDREONI J. - ERARD B., - FEINSTEIN J. S. (1998): Tax Compliance. *Journal of Economic Literature*. 36(2):818–860.
- AXELROD, R. M. (1984): *The Evolution of Cooperation*. New York, Basic Books.
- BRAITHWAITE, V. (2003): *Dancing with Tax Authorities: Motivational Postures and Non-Compliant Actions*. In: Braithwaite, V., editor. *Taxing Democracy. Understanding Tax Avoidance and Tax Evasion*. Ashgate; Aldershot, pp. 15–39.
- CEC (1993): *White paper on Growth, Competitiveness, and Employment: The challenges and ways forward into the 21st century*. European Commission, Luxembourg.
- DUNFORD M. - LOURI H. - ROSENSTOCK M. (2001): *Competition, Competitiveness, and Enterprises' Policies*. In Hall, R.-Smith, A -Tsoukalis, L. (eds): *Competitiveness and Cohesion in EU Policies*. Oxford University Press, pp. 109-146. 80.
- EUROPEAN COMMISSION (2021): *Study and Reports on the VAT Gap in the EU-28 Member States: vat-gap-full-report-2020_en.pdf* (europa.eu)
- FELD, L. P. – FREY, B. S. (2007): *Tax Compliance as a Result of a Psychological Tax Contract. The Role of Incentives and Responsive Regulation*. *Law and Policy*. 29. pp. 102-120.
- FISCHER, C.M. – WARTICK, M. – MARK, M. M. (1992): *Detection Probability and Taxpayer Compliance: A Review of the Literature*. *Journal of Accounting Literature*. 11 (1): 1–46.
- HERICH GY.szerk. (2018): *Adótan 2018*. Penta Unió. pp. 20-21.
- HORVÁTH GY. (2001): *A magyar régiók és települések versenyképessége az európai gazdasági térben*. In: *Tér és Társadalom*, 15. 2001. 2.
- INSTITUTE FOR ADVANCED STUDIES: *Study and Reports on the VAT Gap in the EU-28 Member States (2018): FinalReportTAXUD/2015/CC/131*

- https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/2018_vat_gap_report_en.pdf
- JOB J. - REINHART M. (2003): Trusting the Tax Office: Does Putnam's Thesis Relate to Tax? Australian Journal of Social Issues. 38(3):307–334.
- LENGYEL I. (2003): Verseny és területi fejlődés. JATEPress, Szeged.
- LEWIS, A. (1982): The Psychology of Taxation. Martin Robertson; Oxford
- MCKERCHAR, M. (2001): ATAX Discussion Paper. University of Sydney; Orange, Australia: The Study of Income Tax Complexity and Unintentional Noncompliance: Research Method and Preliminary Findings.
- MOLNAR T. – M. BARNA K (2018): A területi különbségek vizsgálata a magyar NUTS 3 szintű területi egységekben, 2000 és 2015 között. In: Comitatus: Önkormányzati szemle 227 pp. 3-20. , 17 p. (2018)
- MOLNAR T. – MOLNÁRNÉ BARNA K (2019): Veszprém megye településeinek társadalmi és gazdasági fejlettsége. In: Deturope: Central European Journal of Tourism and Regional Development 11: 2 pp. 169-184. , 16 p. (2019)
- NAV Bulletin (2019)
- NIEMIROWSKI, P. - Wearing A.J – BALDWIN, S. – LEONARD, B. – MOBBS, C. (2002): The Influence of Tax Related Behaviours, Beliefs, Attitudes and Values on Australian Taxpayer Compliance. Is Tax Avoidance Intentional and How Serious an Offence is it? University of New South Wales.
- OECD (1997): Regional Competitiveness and Skills
- OECD (2017): Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. Tax Administration Database.
- PAPANEK E. (2003): Gazdaságpszichológia. Az adócsalás gazdaságpszichológiai megközelítése. Osiris Kiadó Kft. 277.
- PÉTER E. – NÉMETH K. – MOLNÁR T. – MOLNÁRNÉ BARNA K. (2015): Challenges and their possible solutions in the everchanging lake balaton region In: Deturope: Central European Journal of Tourism and Regional Development 7: 3 pp. 50-65; 16 p. (2015)
- REGIONAL POLICY (2014): European Union, Luxembourg ISBN 978-92-79-41288-2
- ROBERTS, M. L. – HITE, P. A. - BRADLEY, C. F. (1994): Understanding Attitudes Toward Progressive Taxation. Public Opinion Quarterly. 58(2): 165–190.
- SAKURAI, Y. – BRAITHWAITE, V. (2003): Taxpayers' Perceptions of Practitioners: Finding one Who is Effective and Does the Right Thing? Journal of Business Ethics. 46(4): 375–387.
- SAMUELSON, P. A. – NORDHAUS, W. D. (1985): Economics. McGraw-Hill., New York. 312-320.
- SARUDI (2003): Térség és vidékfejlesztés. Agroinform Kiadó, Budapest.
- SCHMÖLDERS, G. (1960): Das Irrationale in der Öffentlichen Finanz-Wirtschaft, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- SIEBERT H. (2000): The paradigm of locational competition. In: Discussion paper No. 367, University of Kiel
- TÖRÖK Á. (1996): A versenyképesség-elemzés egyes módszertani kérdései. Műhelytanulmány, 8. sz. „Versenyben a világgal” kutatási program. BKE, Vállalatgazdaságtan Tanszék
- TYLER, T. R. (2001): Public Trust and Confidence in Legal Authorities: What do Majority and Minority Group Members Want From the Law and Legal Institutions? Behavioral Sciences and the Law. 19(2):215–235.
- VÖRÖS GY. (2011): Az adók versenyképességre gyakorolt hatása az Európai Unióban. Doktori disszertáció. Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Gödöllő, 2011
- VDSZ.HU: http://www.vdsz.hu/files/1/25/tezisek_verseykepesseg.pdf (Letöltve, 2020. nov. 12.)
- WENZEL, M. (2006): A Letter From the Tax Office: Compliance Effects of Informational and Interpersonal Justice. Social Justice Research. 19(3):345–364.
- WENZEL, M. (2002): The Impact of Outcome Orientation and Justice Concerns on Tax Compliance: The Role of Taxpayers' Identity. Journal of Applied Psychology. 87(4):629–645.
- Taxation behavior as a competitiveness factor

Abstract

Factors of territorial competitiveness have been examined by many authors for years. The results of research define several important factors according to different aspects. One aspects of analysis is that the taxation have a prominent role. The extent of the impact clearly depends on the tax moral of territorial units. In this paper that VAT-Gap factor shows the competitiveness of each country. Strong relationship is also detected between the VAT-Gap and the well-being so even in the absence of regional VAT-Gap data it is possible to conclude the taxpayer behavior of Hungary at the regional level. The research focuses on supporting the most important factors influencing taxpayers' behavior using an economic method, based on data published by the European Commission.

A szerző adjunktus, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodási Intézet, Számvitel és Controlling Intézeti Tanszék 8200, Veszprém, Egyetem utca 10. Elérhetősége: feher.helga@gtk.uni-pannon.hu

Jegyzetek

1. Jelen tanulmányban 2019-es adatok kerültek elemzésre így a 2014-2020 közötti költségvetési időszak fejlettségi szint besorolás szerepel.
2. NUTS (Nomenclature des Unités Statistique): A Területi-Statisztikai Osztályozási Rendszert 1988 óta alkalmazza az EU, a támogatási térségek lehatárolására. A NUTS egy ötszintű hierarchikus osztályozás, három regionális – NUTS1, NUTS2, NUTS3 – és két lokális LOCAL1, LOCAL2 szinttel (Sarudi, 2003.).

